

Cselényi István Gábor

A húsvéti kánon

A görög szertartás utrenyei (reggeli zsolozsmai) Cselényi István Gábor görögkatolikus kánonjai között *Damaszkuszi Szent János húsvéti teológiai tanár* (Nyíregyháza).

kánonja kiemelkedő helyet foglal el. Kelet nem

„éjféle misét” végez húsvétkor, hanem gyakorlatilag ez a kánon alkotja a feltámadási szertartást. Ez az „ünnepélyek ünnepélye”, a „liturgiák liturgiája” még akkor is, ha a szertartás folyamán nincs is áldozás. A hívő közösség éppen az énekek segítségével idézi fel ebben a Krisztus-esemény nagy, döntő, végső mozzanatait, s ezek révén személyes találkozás részese lesz.

Előképek beteljesülése

A VIII. századi énekszerző az *emmauszi* találkozás élményét mélyíti el, vagyis amikor a Feltámadott „Mózesen kezdve valamennyi prófétánál magyarázta, ami az Írásokban őfelőle szólt”. (Lk 24,27) Ahogyan a kánonok egyébként is jövendölés és beteljesedés kettősségére épülnek, ez a húsvéti kánon alapja is. Már az első ódában megjelenik a teremtett világ hangja, a kozmikus Krisztus-dicsőítés: „Ünnepeljen az egész látható és láthatatlan világ, mert föltámadt Krisztus.” (2. tropár) Nemcsak a teremtés ért célba a feltámadással, hanem az Ószövetség szinte minden mozzanata mint előkép. A kánon egyik alapmotívuma: „Az előképek beteljesülését látván, lelkesülten vigadjunk”. (4. óda, 3. tropár)

Húsvét örömeinek előképévé válik Damaszkuszi Szent János látomásában az, amint „Istennek ősatya, *Dávid*, a jelképi szekrény előtt örvendezve táncolt” (uo.), vagy az, amint *Mózes* vizet fakasztott a sziklából („Jertek, igyunk új italt, nem a kemény sziklából csodásan fakasztottat”, a 3. óda irmosza), *Jónás* („mint Jónás a cethalból, föltámadtál a sírból”, a 6. óda irmosza); s előképek a *próféták* („A szent sírnak őrhelyén álljon ma velünk az isteni szózatú *Habakuk*, és mutassa a fényességtől tündöklő angyalt”, a 4. óda irmosza).

De az ószövetségi párhuzamokon belül a döntő összetevő a *pászka*: a húsvéti jelképrendszerben az egyiptomi fogságból való szabadulás a legfőbb előkép. Már a legelső irmosz így határozza meg a húsvét-eseményt: „Föltámadás napja a Pászka, az Úrnak Pászkája ..., mert a halálból az életre és a földről az égbe átvitt minket Krisztus Istenünk”. A Damaszkuszi „örök pászkának” (5. óda), „titkos pászkának” (6. óda) is nevezi az üdvösségtörténet legfőbb eseményét, s a húsvéti sztychirák túlradnak díszítő jelzőkben: „szentséges pászka”, „új és szent pászka”, „szepőlötlen pászka”, „szépséges pászka”.

S ahogy Keresztelő Szent János rámutatott Jézusra: „Ime, Isten Báránya”, a húsvéti kánon is kiemeli a pászka-párhuzamban a *bárány*-motívumot: „ártatlan báránynak nevezteték” (4. óda), „mint az egyéves bárány, a mi áldott koronánk, Úr Jézus, ki mindnyájunkért feláldozta magát” (uo.) Így a kánon visszautal az emmauszi történet azon gondolatára is, hogy „a Messiásnak ezeket kellett szenvednie s úgy bemennie dicsőségébe.” (Lk 24,25) Az izaiási kép, Isten szenvedő Szolgája jelenik meg a 6. ódában („önként mutattad be magad az Atyának”).

Az előképek közt —a kánonok kötelező eljárásának megfelelően a 7. ódában— megjelennek a *babiloni ifjak* is, akik épen menekültek meg a tüzes kemencéből. Ez az előkép egyszerre mutat rá a megtestesülés és a feltámadás titkára: „Ki az ifjakat a kemencéből megszabadítá, emberi testet öltvén, szenved mint halandó, és szenvedése által a halandót a romolhatatlanság ékességébe öltözteti” (a 7. óda irmosza).

S szintén a többi kánonhoz hasonlóan a húsvéti kánon is *Szűz Máriában* foglalja össze az előképek sorozatát. A 6. óda 1. tropárja párhuzamba állítja a szűztől való születés titkát és azt, hogy Krisztus egyszerűen kilépett a sírból: „A pecséteket épségben meghagyván, Krisztus, föltámadtál a sírből, mint születésedben is a szüzesség kulcsait meg nem sértéd.”

Ezeket a párhuzamokat, beteljesedéseket, előképeket a Szentírás jelképes, allegorikus értelmezésre hajlamos keleti gondolkodásmódja hozta felszínre. Vannak azonban a kánonban olyan képek is, amelyek magának az Úr Jézusnak egyik-másik jövendölésére utalnak, amelyekben tehát mintegy *maga Jézus* rója velünk az emmauszi utat, *fejtegeti* nekünk az Írások értelmét.

Ilyen a már említett Jónás-motívum, amely Mt 12,38-ra és a párhuzamos helyekre utal. A 8. óda 1. tropárja „a szőlőtőke új termését” emlegeti (Mk 14,25): „Nem iszom a szőlőtőke terméséből —mondja Jézus az utolsó vacsorán—, míg amaz újból nem iszom Isten országában”. De megjelenik Krisztus példázata is a királyi menyegzőről (Mt 22). Krisztus mint „ékes vőlegény” jelenik meg a 2. húsvéti sztichirában, ezért —az okos szüzekhez hasonlóan (Mt 23)— égő lámpákkal kell elébe járulnunk (5. óda, 2. tropár). Egyébként is, az egész feltámadási szertartás, a húsvéti körmenettel, lobogó fényeivel ezt az eszkatológiai, menyegzős hangulatot árasztja.

Az *eszkatológiai motívumot* erősíti a kánon egyik legszebb verse, a 9. irmosz is, amely Jel 21 alapján a mennyei Jeruzsálem megtapasztalásáról vall: „Tündökölj, tündökölj, mennyei Jeruzsálem, mert az Úr dicsfénye fölötted fölvirradt! Örvendj mostan és vígadozz, új Sion-hegy.”

A Krisztus-esemény sodrában

Az előképek beteljesedése mellett a kánon másik építőeleme a Krisztus-esemény döntő, nagy mozzanatainak a felidézése. Maga a húsvéti tropár diadalének, amelyet a húsvéti időszak negyven napja alatt szinte végtelenszer éneklünk, s nemcsak itt, a kánonban, *Krisztus halálát* a maga kettősségében ra-

gadja meg: „Legyőzte halállal a halált” — az ádami halált, a bűnt és az önzést halállal, szabad önátadásával győzte le Krisztus. Ezt visszhangozza a 4. óda is: „Mindnyájunkért önként feláldozta magát”. Ez az „értünk” történő jelleg a keleti teológia egyik alap gondolata: Krisztustól nem absztrakt teológiát kapunk, hanem azt tudjuk meg, milyen is Isten a mi számunkra (üdv-ökönómia, Isten üdv gondozása).

Utal a kánon Jézus *eltemettetésére* is: „Sírba is leszálltál, Halhatatlan” (kontakt), sőt a húsvéti körmenetben a síri lepel is látható. Jézus temetésében benne van valamennyiünk temetése, aminek nagy, kozmikus tragédiáját csak a feltámadás oldja fel: „Tegnap veled temetkeztem el, Krisztus, veled ébredek ma, a Feltámadóval” (3. óda, 2. tropár).

A csúcspontot természetesen a feltámadás földidézése jelenti. Ám Kelet az ikonábrázolásokon is kerüli magának a feltámadásnak a megfestését, hiszen az a végső pászka, a nagy átmenet „a földről az égbe”. Damaszkuszi Szent János kánonja is *alászállás és feltámadás* kettősségével jeleníti meg a húsvéti eseményt: „Leszállottál, Krisztus, a föld alsó részeibe, és összetörted a foglyokat letartó börtönök zárait” (a 6. óda irmosza). A 7. óda egyenesen a „pokol megtörtéséről” beszél.

E motívum megfejtéséhez tudnunk kell, hogy az ókor világképében az alvilág, a pokol (inferiora) nem feltétlenül a kárhozat helye, hanem a halottak tartózkodási helye, ahová 1 Pt 3,19 szerint Krisztus alászállt „a börtönben sínylődő lelkekhez”, és elvitte felszabadító örömhírét. Így az alászállás *az egyetemes megváltás* kifejezése. A feltámadás „antropológiai esemény”: Krisztus „Ádámot kihozta a romlásból” (húsvéti fényének), az egész emberiségnek meghozza a szabadulást.

A húsvéti események következő láncszeme az *üres sír megtalálása*. A kenet-hozó asszonyok jelenete a kánon sokszor visszatérő motívuma, szerepel az ódákban, az ipakojban, a húsvéti sztichirákbán is. A 3. sztichira szerint „a kenet-hozó asszonyok korán reggel az Életadó sírjához érkezvén angyalt találtak a sírkövön ülve, ki szólván hozzájuk mondá: Mit keresitek az élőt a holtak között?” (Mk 16,3–7)

A keleti hagyomány tud arról is, hogy a Feltámadott az *Istenszülőnek* is megjelent. Erre utal a 9. óda előéneke: „Angyal kiáltá a Kegyeteljesnek: Legtisztább szent Szűz, örvendezz [...], mert Fiad föltámadt harmadnap a sírból”. A megjelenések —mint személyes találkozások— mintegy a mi életünkben is folytatódnak, húsvét átlésében, de ez azt követeli tőlünk, hogy „tisztítsuk meg érzelmeinket”, s akkor „meglátjuk a feltámadás megközelíthetetlen fényében tündöklő Krisztust” (1. óda). Természetesen maga Jézus az, aki megnyitja a szemünket, mint az emmauszi tanítványokét (vö. Lk 24,31).

Hogy a Feltámadott ugyanaz, mint aki meghalt értünk, de ugyanakkor már *egészen más* is, mert új létrendbe lépett át, szintén jól érzékeltetik a kánon énekei. Krisztus immár a „romolhatatlanság ékességébe” öltözködött (a 7. óda irmosza), a halálból az életbe lépett át (az 1. óda irmosza), feltámadása „más,

örök életnek kezdetét” jelenti (7. óda, 2. tropár). Krisztus, az igazság Napja, „ki örök életet áraszt mindnyájunkra” (az 5. óda irmosza).

A több mint egy évezredes szövegek így nagyon is összhangban vannak a legmodernebb teológia elméleteivel: a Feltámadt Krisztus nem lett „akosmisch”, hanem „allkosmisch” (Karl Rahner), nem világon-kívüli, hanem az egész világot átfogja jelenlétével — ez az „alászállás” mai értelmezése. Másrészt a feltámadás és az örökélet *személyes valóság*. Krisztus-központú, mint Jézus mondta is: „Én vagyok a feltámadás és az élet”. (Jn 11,25)

Éppen ezért Krisztus feltámadása maga is előkép, *ígéret*, az általános feltámadás előképe és nyitánya. Húsvét „a paradicsom ajtaját megnyitó pászka” (1. sztichira). Maga a húsvét tropárja is arról szól, hogy az egyetemes feltámadás már el is kezdődött: Krisztus „a sírban lévőeknek életet ajándékozott”; ugyanakkor még beteljesedésre vár, ezért azt kérjük tőle: „Dicsőíts meg engem is, Üdvözítő, a te országodban” (3. óda, 2. tropár). Ez a nap tehát „a feltámadás napjának hajnalfényű előhírnöke” (7. óra, 3. tropár).

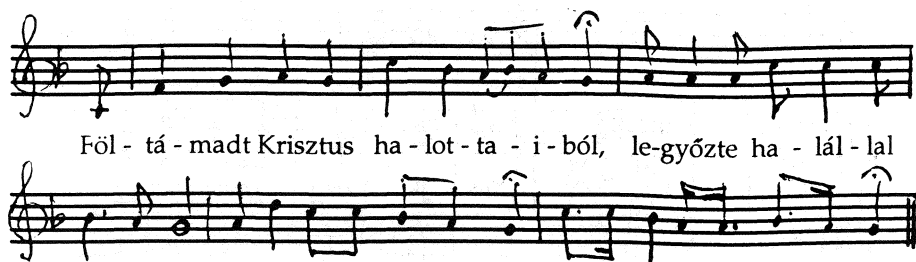
A megkezdett, de még beteljesedésre váró örökélet kettőssége tehát ugyanúgy jelen van itt, a húsvéti kánonban, mint az eucharisztikus liturgiában, melyben szintén arról éneklünk: „Imádjuk az oszthatatlan Szentháromságot, mert ez üdvözített minket”. Kelet szemlélete szerint az üdvösség, az *átistenülés* (theószisz) *már a földön elkezdődik* számunkra a kegyelmi élet tényeiben. A kánon is utal a szentségekre mint a részesedés (methexisz) alapformáira: „A te nevedre keresztteltettünk” (8. óda, 3. tropár), „új italt” iszunk, a „halhatatlanság forrását” ízleljük (a 3. óda irmosza), mert „az örök világosság testileg mindnyájunkra kisugárzott a sírból” (7. óda, 3. tropár).

A kánon énekrendje

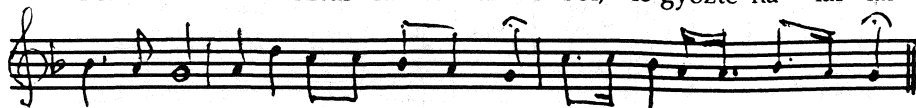
A feltámadási szertartás főbb vonásokban a reggeli zsolozsma rendjét követi. Most azonban elmaradnak az ún. szokásos részek, s a húsvéti tropár, előversekkel, maga a kánon és a húsvéti sztichirák kerülnek előtérbe. A *tropár* hazai változatában megfelel annak az elvárásnak, hogy hipodórnak tekintsük: két tetrachord ívét fogja át s a felső tetrachord 2. lépcsőjén zár le.

A *kánon irmoszai és tropárjai* végig ugyanarra a dallamra futnak — a 9. irmosz előének, az „Angyal kiáltá” kivételével—, szintén két tetrachordon belül mozognak, ahol azon a bizonyos ponton megjelenik a B, és nem a H, a kánon tehát iskolapéldája a keleti, két tetrachordos építkezésnek. Megjelenik a tetrachord-alaphang felemelése is. A dallam sajátos melizmával s végül kvartlépéssel zárul.

Az „Angyal kiáltá” és a „fényének” kivételesen szép dallamok, bár sajnos áttörik a tetrachordos építkezés kereteit. A *húsvéti sztichirák* viszont újra klaszszikus keleti felépítést mutatnak, megfelelnek az 5. hang feltételeinek. A kánonnak s az egész feltámadási szertartásnak sodró lendülete van, arra az ujjongásra késztet, amellyel Dávid körbetáncolta a frigyládát. A kánonnal elkezdődött „az örökkétartó vigasság” (5. óda).

Húsvéti tropár

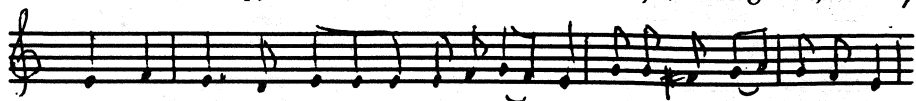
Föl - tá - madt Krisztus ha - lot - ta - i - ból, le - győzte ha - lál - lal

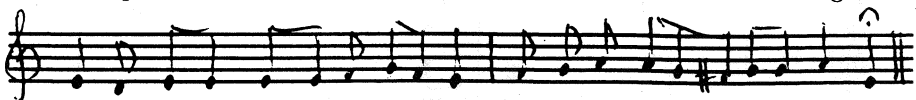
a - ha - lált, és a sír - ban lé - vők - nek é - le - tet a - ján - dé - ko - zott.

Húsvéti kánon, 1. óda, irmosz

Föltámadás napja a Pászka, az Úr - nak Pászká - ja, vilá - gosodjunk fel,

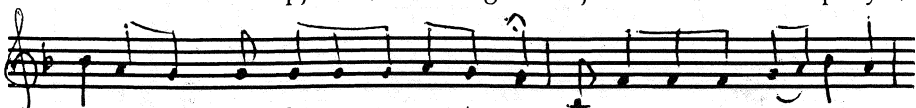
né - pek, mert a ha - lálból az é - let - re és a föld - ről az ég - be

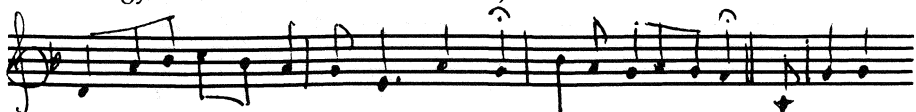
átvitt minket Krisztus Is - te - nünk, kik az ő győzelmét éne - kel - jük.

Húsvéti sztichira

Föltá - ma - dás napja van, vi - lá - go - sodjunk fel e - zen ünnepéllyel,

és egymást mint testvé - rek ö - lel - jük, a föl - tá - ma - dás ál - tal

gyűlölő - inknek is bo - csássunk meg, és így énekeljünk: Föltámadt ...

Húsvéti Fényének

Cselényi István

Solo

Te-s-ti- leg - Tes- ti- leg elszunnyadván,
 Tes- ti- leg - Tes- ti- leg elszunnyadván,
 Tes- ti- leg tes- ti- leg elszunnyadván

mi-nt ha- lott, U- runk és Királyunk, harmadnap föltá--
 mi-nt ha- lott, U- runk és Királyunk, harmadnap föltá--
 mi-nt mi-nt ha- lott, U- runk és Királyunk, harmadnap föltá--

ma- dtál, Adámot kihozván a romlá- sból, és megtörte- d a
 ma- dtál, Adámot kihozván a romlá- sból, és megtörte- d a
 ma- dtál, Adámot kihozván a romlá- sból, és megtörte- d a

ha- lált. Halhatatlansá- g Pászkája, világnak üdvö- ssé- ge.
 ha- lált. Halhatatlansá- g Pászkája, világnak üdvö- ssé- ge.
 ha- lált. Halhatatlansá- g Pászkája, világnak üdvö- ssé- ge.

végén: -gt. üdvössége!